

Sumari

Pròleg.....	11
Presentació dels autors.....	13
Introducció	17
Capítol 1. Les serps tronc	21
Capítol 2. Les serps peludes.....	51
Capítol 3. Les serps llet.....	67
Capítol 4. Les serps cultes. La cultura i el culte a la serp	89
Capítol 5. Les serps emblemàtiques	139
Capítol 6. Les serps etnològiques, reals o irreal?.....	155
Epíleg.....	177
Apèndix.....	181
Agraïments	187
Bibliografia.....	189
Altres fonts.....	201

Pròleg

La fascinació per tot allò que s'escapa de la comprensió humana ha captivat la imaginació de la gent des de ben antic.

La mateixa Natura ofereix tota mena de recursos per a les fantasies més elaborades, amb les quals els humans hem construït mites, símbols, remeis, creences o sortilegis. Ens hem proveït d'aliment caçant, recol·lectant i domesticant animals, minerals i plantes. Hem provat de dominar un medi tan hostil com necessari.

En aquest procés, hem enaltit fins a la sacralització allò que s'escapava o es resistia al nostre domini. Hem emprat el recurs del ritual per humanitzar el poder indòmit.

El contingut psíquic del símbol ens ha permès d'interpretar, des de la petitesa del nostre codi binari cognitiu, allò que ens sembla benigne i allò que percebem com a maligne.

Com a bons omnívors acceptem la paradoxa d'haver de provar tant l'aliment com el verí, fins a obtenir el coneixement que aprenem i transmetem en la imparabile roda de la tradició cultural.

Com a bons humans, coneixem i expliquem les històries més sagrades, els contes, les llegendes dels pobles vençuts i les dels vencedors.

Entre els nostres tòtems més sagrats hi trobem les divinitats de les forces de la Natura, bé siguin astres, tempestes, muntanyes, rius, o animals que ens impressionen per la seva força, com ara l'os, el cavall, el senglar, el cangur, el cocodril i tota mena de bèsties fins arribar a la serp.

La serp, el serpent, lo vibre, la víbria, el drac, la cuca-fera han servit per coronat reis a l'antic Egipte, han esdevingut l'atribut del déu grec de

la medicina, Asclepi, han presidit l'elm del rei en Jaume i han ofert una mort segura i neta a la reina Cleòpatra.

El llibre que teniu a les mans parla d'això, i de molt més, en un exercici de recerca i compilació fruit de l'apassionant treball de camp de Jesús Avilés i Feliu Torrents; els autors d'aquesta interessant tasca etnogràfica, duta a terme en cinc anys d'entrevistes, han volgut donar veu a tota aquella gent que guarda com un record íntim, en aquell particular recull de relats que anomenem Memòria, les històries més impossibles que ningú hagi estat capaç de viure, sentir i contar.

Josep FORNÉS I GARCÍA

Antropòleg, museòleg i mestre
Director del Museu Etnològic de Barcelona
i Museu de Cultures del Món

Presentació dels autors

Una tarda de diumenge em trobava a Torrelles de Llobregat, on visc, prenent un cafè a casa d'uns amics i coneguts. Les sobretauls acostumen a ser disteses, amb converses banals; passes l'estona agradablement i ja en tens prou. La parlada d'aquella tarda va derivar, sense solta ni volta, cap al món de les serps i més concretament cap a les que volten per Torrelles. I no la mena de serps que surten als llibres de zoologia, sinó cap al món de les serps "diferents".

Un dels concurrents, que no es vol donar notorietat, em va comentar que, anys enrere, algunes persones s'havien creuat amb serps rares o de considerables proporcions a diferents llocs del terme municipal. Fins i tot ell mateix, quan tenia uns deu o dotze anys, al voltant de 1972, en una zona anomenada Les Sorres, prop de la riera de Torrelles, havia vist una serp estranya i de força grandària. Entre incrèdul i curiós vaig demanar-li que seguís:

"La serp era prop de la riera. I se'm va posar dreta en acostar-m'hi distret. Tenia el cap gran com el d'un gos i cobert amb pèls, que semblava que tenia barba. El cos era proporcional al cap, força gros i llarg; jo diria que feia, si fa o no fa, vora dos metres i era verdosa."

Li vaig replicar que m'estava aixecant la camisa, però ell va afegir seriós: "N'he vistes moltes, de serps, i aquella era fora de lo normal; i, a més, no soc l'únic testimoni, més d'un del poble te'n podria donar fe."

La xerrada em va despertar records d'adolescència i, fins i tot, d'infantesa que, fins aquell dia, havia tingut desats en algun calaix perdut de la memòria. Una història aflorà amb força. Els meus pares, l'àvia mater-

na, el meu germà petit i jo mateix estiuejàvem al que, aleshores, s'anomenava colònia de Sant Antoni i que, actualment, és el barri més perifèric de Sant Vicenç dels Horts, frec a frec amb el terme municipal de Torrelles. Sant Antoni, en els anys seixanta i setanta del segle passat, era un lloc de parcel·les anàrquiques amb petites cases, hortets, vinyes, cirerers, garrofers, pous, boscos... on passàvem bona part del llarg estiu escolar. Un matí, un dels pocs veïns que hi havia i de qui mai no he oblidat el nom, el Sr. Parra, va venir sobresaltat a casa. Demanà al meu pare que el socorregués. Barbotejà que quan anava cap al seu pou per omplir d'aigua el càntir, havia vist una bèstia grossa i llarga que s'arrossegava enmig de les herbes entre la figuera i el pou, a pocs metres del torrent. Va explicar que s'hi havia apropat pensant-se que, potser, era una fura o una guineu furgant el cau d'algun animaló, i es va trobar amb una serp d'una mida considerable. L'animal, en adonar-se de la seva presència es va posar dret recolzant-se en un pam de cua i ventant a l'aire una llarga cabellera. El Sr. Parra, esparverat, deixà caure el càntir i, a corre-cuita, va anar a demanar ajut. Recordo que el pare prengué una destrat, donà a l'home un garrot i ens manà al meu germà i a mi que ens quedéssim a casa. En arribar al pou, com era d'esperar, no hi havia rastre de l'estranya bèstia, només el càntir trencat al terra. El Sr. Parra no era de la broma ni d'espantar-se fàcilment, així que alguna cosa anormal devia haver vist.

La memòria ja anava en dansa i em va dur altres records, com el d'una vella història que l'àvia materna, Dolors Barberà Mascarell —originària de Vinaròs, Baix Maestrat— m'havia explicat de petit. Un llaurador va ser testimoni d'un fet gens habitual. Un dia, mentre treballava la terra prop de la costa, va veure sortir del mar una gran serp amb cabellera seguida d'unes quantes serps més petites. L'home, espantat, s'enfilà a un garrofer i veié com la serp es girava i matava les petites a cops de cua. La serp tot seguit va refer el camí, tornà a la platja i s'endinsà en el mar. Després, el llaurador corregué trasbalsat cap al poble i explicà el que havia vist a alguns vilatans que, sorpresos, es mostraren incrèduls i se'n van befar.

Arran de la sobretaula “iniciàtica” i dels llunyans records, vaig començar a rumiar i vaig decidir, més per curiositat que per altra cosa,

d'endinsar-me en aquest món de serps “*fora de lo normal*” i saber si altres persones del poble en podien donar testimoni o si tot plegat eren imaginacions i deformacions de la realitat. A la introducció explico, doncs, els passos que he seguit per a convertir tot el que he recollit en un assaig seriós de cap a peus o, millor dit, de *cap a cua*.

Jesús AVILÉS

El Jesús i jo ens coneixem des de petits quan estíuejàvem a Sant Antoni; Sant Antoni de Mont Pedrós, com dèiem nosaltres per marcar la diferència amb els de la muntanyeta del Remei. Fa un temps, em va comentar que volia escriure una mena de llibre-guia sobre aquestes serps, diguem-ne excepcionals, arran dels testimonis de Torrelles i de Sant Vicenç que esmenta. Quan em va proposar de col·laborar-hi, a mitjan 2012, em vaig sentir afalagat. L'amistat l'hem forjada compartint jocs, inquietuds i vivències i tenir l'oportunitat de fixar-la en un llibre era —i és— fantàstic. La història del Sr. Parra la recordo amb algun detall més. L'home em va repetir a la tarda, amb pèls i senyals, el que havia explicat aterrit al matí, que la serp era gruixuda, gairebé com la seva cama, i lluïa una cabellera com la d'un lleó. Recordo, també, que tots els de la colla —uns vailets entre deu i catorze anys— ens vam passar uns quants dies d'aquell estiu de 1970 resseguint el torrent de la Font del Saltador, que desguassa a la riera de Torrelles, armats amb pals i burxant tots els forats amb llargues i punxegudes canyes. No ens hi vam trobar encarats amb la serp-lleó i, segurament, va ser el millor per a tots, serp inclosa. Això sí, vam estar-hi força distrets i divertits en una època en què no hi havia televisors a casa els avis, ni internet, ni mòbils multifunció, ni tan autisme virtual com el d'ara.

La meua relació amb històries de serps té, també, altres referents personals. El meu avi, Pere Torrents Vallès, explicava que, quan va residir a Pehuajó, Argentina (1910-1928), havia viscut un fet extraordinari. Uns amics el convidaren uns dies a La Pampa i, com és tradició, van fer un

asado. Com a hoste, no van permetre que fes ben bé res: “Vós, Pedro, os sentàs aquí tranquilamente.” I l’avi, que no es feia de pregar, es va asseure en un arbre tombat; uns matolls alts tapaven la capçada i altres, les arrels. L’arbre va començar a bellugar-se i ell es va pensar que algun dels amics, amagat entre les mates, li feia una broma intentant fer rodar el tronc. L’avi, entre rialles, li cridà que parés, que encara el faria rodolar i caure. Sorprenentment, es va adonar que tots els amics els tenia a la vista i tots s’hi tombaren, a l’instant l’escriassaren perquè s’alcés immediatament i se separés d’aquell “arbre”. Sense saber-ho, s’havia assegut damunt la *serpiente-tronco*. L’enorme ofidi reptà i desaparegué entre el matossar.

Jovenet com era jo, no em sorprengué gaire la grandària de la serp argentina. Conservo un llibre —regal de Nadal del meu avi— titulat *El Amazonas, río salvaje e ignorado* (1964), en el qual s’assenyala que algunes anacondes poden fer fins a vint metres de longitud amb un diàmetre superior als quaranta centímetres (en una il·lustració en parlen d’una de trenta metres!). Actualment, per mirar d’esbrinar damunt de què va seure l’avi, m’he documentat força sobre serps grans i, llevat d’un sol cas que s’hi aproxima (una anaconda, capturada el 1944 a l’Orinoco, Veneçuela, d’11,40 m, 285 kg i 123 cm de circumferència), enlloc he trobat res que esmenti mides tan considerables. Les serps prehistòriques com la *Titanoboa cerrejonensis* (de 13-14 m) o la *Gigantophis garstini* (9,3-10,7 m) s’hi atansen perquè es consideren com un tronc d’arbre, però ja no existeixen; se suposa.

Amb els casos esmentats, la curiositat és com el vent que s’escola per totes les esclotxes i forats i vaig acabar involucrant-me de ple en la confecció d’aquest llibre que ara teniu a les mans. Espero que se us enrosqui seductorament com ens ha passat a nosaltres.

Feliu TORRENTS

Introducció

Semblen com vells contes de la vora del foc, aquestes històries de serps insòlites: “Vet aquí que una vegada hi havia una serp que...”, però la curiositat ja estava excitada i es va disparar. Què hi havia de cert en tot això? Què hi havia de realitat i què de llegenda popular? ¿La serp de Sant Antoni era la mateixa que havia vist de jove l'amic pagès de Torrelles? Les dates eren properes, anys 1970 i 1972. Em vaig posar, doncs, a investigar si fets semblants havien succeït primer per les contrades del voltant i, segon, en altres indrets de la geografia catalana o, fins i tot, més enllà. He llegit assaigs d'antropòlegs, biòlegs, zoòlegs i articles de periodistes, escriptors, criptozoòlegs (persones que estudien l'existència, o no, d'animals fantàstics, com abans els unicorns o actualment el *chupacabras*, per posar un parell d'exemples). M'he submergit, literalment, en fires de llibre antic on he fullejat un tou de llibres polsosos i amb floridura. He consultat bibliografia d'investigadors, de folkloristes com Joan Amades. M'he endinsat en mitologies d'altres països i he retrocedit en el temps per saber si s'han produït fets similars en altres èpoques històriques. He volgut conèixer l'opinió de naturalistes i d'especialistes en herpetologia, la ciència que estudia els rèptils i els amfibis. He fet, també, treball de camp cercant informació oral de primera mà de pagesos, pastors, de gent relacionada amb la natura que em parlava amb els ulls plens d'emoció quan recordaven aquelles trobades reptilianes, gairebé lisèrgiques, que ben bé ningú no se les havia cregut i que tant temps després algú, per fi, sí que hi mostrava interès.

Quan vaig considerar que el sac era prou pesant, vaig decidir d'escampar-ne el contingut damunt d'una taula. I em vaig adonar que de sac

res, davant tenia un veritable calaix de sastre —per no dir un bagul—, ple d'un trencaclosques anàrquic on l'únic lligall era un conjunt de serps “rars”. S'havia d'aplicar un mètode per ordenar aquell garbuix caòtic i trobar un fil conductor per teixir un text consistent més enllà d'una guia alfabètica, abans no em devorés. Vaig convèncer de participar en aquest projecte l'amic Feliu i van sorgir idees, guions, esborranys que anaren variant sobre la marxa i, també, va arribar més material per si no n'hi havia prou. Finalment, com si es tractés d'un tren, vam decidir d'agrupar les serps “diferents” en una sèrie de vagons temàtics. Fou, aleshores, que ens vam adonar que existia una realitat sota un tou d'anècdotes, històries, llegendes, tradicions... Una realitat que ve d'antic i encara perdura.

En el primer vagó, per seguir amb el símil del tren, el perfil vingué donat per la particularitat de la mida i grandària d'algunes serps. El segon va ser per a totes les serps dotades de cabellera, crin, peludes. Al tercer vam deixar de banda els atributs físics i ens vam centrar en la suposada delectança de les serps vers la llet dels animals domèstics o, fins i tot, de la llet humana. En el quart, la interacció entre les serps i els humans va anar més enllà d'amorrar-se als pits de les dones i vam copsar com, des de l'alba dels temps, les serps parlaven (com la del Paradís bíblic), ensenyaven medicina als antics, hipnotitzaven o s'aparellaven íntimament amb els humans donant naixença a híbrids, a monstres. L'estudi el vam concloure amb un bloc on mostrem una atenció especial a la simbiosi entre la serp i la nostra cultura: mitologia, religió, literatura, música i tradicions populars. Serà una sorpresa per a molts saber fins a quin punt la serp se'ns enrosca i forma part de les nostres vides actuals.

Personalment, i com a reflexió, he de dir que ens hem quedat sorpresos, molt sorpresos. Hem trobat que Catalunya —i més lluny— va plena de llegendes, mites, supersticions, rondalles, cançons; d'històries que parlen de serps gegantines, de colors llampants, amb cabellera o crinera del cap a la cua, amb dèria per la llet. Tot plegat serien contes si no fos perquè hi ha testimonis, dignes de tot crèdit, que juren i perjuren que una vegada es van topar cara a cara amb serps que no surten als manuals de ciència.

El material recollit, com he dit unes línies més amunt i per sintetitzar, prové de fonts molt variades. La intenció d'aquest estudi ha estat, doncs, recopilar, enllaçar i, principalment, fer conèixer tot aquest món, sense ambicionar donar resposta a cap hipòtesi, sense aventurar, per part nostra, cap explicació científica ni pontificar sobre uns fets que venen de molt antic i segueixen vius en els nostres dies. Aquest llibre voldríem, doncs, que fos una modesta aportació al buit bibliogràfic existent i esperem que sigui, alhora, de bon grat per a tothom: un bocí de cultura catalana i universal parit de serps impossibles.

Jesús AVILÉS

Ajuntament de
Torrelles de Llobregat

Ajuntament de Begues

© dels textos: Jesús Avilés Fabré i Feliu Torrents del Blanco, 2019
© de les fotografies: Els seus autors i arxius corresponents
© del pròleg: Josep Fornés Garcia, 2019
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2019
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat

Primera edició: abril de 2019
ISBN: 978-84-1303-087-6
DL: L 230-2019
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

—| imprès a **lleida** |—

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.